

6. Shtompka P. Sotsyolohyya sotsyal'nykh yzmenenyy / Pëtr Shtompka: Per. s anhl.; pod red. V.A. Yadova. – M.: Aspekt-Press, 1996. – 416 s.

Рецензент Кифяк В.Ф., д.е.н., професор, декан факультету менеджменту, туризму та ресторанного господарства, завідувач кафедри менеджменту і туризму Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ, м. Чернівці

3.04.2014

УДК 658.14

Баєв Юрій

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ НА ОСНОВІ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ

У статті запропоновано вирішення проблеми формування достовірної фінансової звітності, що є актуальним в сучасних умовах, а також запропоновано можливі шляхи їх вирішення. Представлена характеристика облікових систем країн, що застосовують нормативно-регульований підхід до розуміння достовірності фінансової звітності, а також характеристика облікових систем країн, що застосовують підхід, заснований на принципі «true and fair view». Автором визначені особливості підходів до визначення достовірності фінансової звітності. Обґрунтовані чинники, що впливають на достовірність фінансової звітності (залежно від середовища виникнення фактора). Представлена класифікація і характеристика спотворень фінансової звітності.

Ключові слова: підприємство, звітність, проблема, фінансова звітність, достовірність, підхід, принцип, інформація.

Баєв Юрій

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИНАНСОВОГО УЧЕТА НА ПРЕДПРИЯТИИ НА ОСНОВЕ ЗАГРАНИЧНОГО ОПЫТА

В статье предложено решение проблемы формирования достоверной финансовой отчетности, актуальное в современных условиях, а также предложены возможные пути их решения. Представлена характеристика учетных систем стран, которые применяют нормативно-регулируемый подход к пониманию достоверности финансовой отчетности, а также характеристика учетных систем стран, которые применяют подход, основанный на принципе «true and fair view». Автором определены особенности подходов к определению достоверности финансовой отчетности. Обоснованы факторы, влияющие на достоверность финансовой отчетности (в зависимости от среды возникновения фактора). Представлена классификация и характеристика искажений финансовой отчетности.

Ключевые слова: предприятие, отчетность, подход, принцип, проблема, финансовая отчетность, достоверность, информация.

Baev Yuri

IMPROVING FINANCIAL ACCOUNTING FOR ENTERPRISE BASED FOREIGN EXPERIENCE

In article actual problems of true and fair representation of the financial report are formulated and possible ways of their decision are offered. The characteristics of the accounting systems of countries that use the regulatory adjustment approach to understanding the reliability of financial reporting and accounting systems characteristic of countries that use the approach based on the principle of «true and fair view». Author defines especially the approaches to determine the reliability of the financial statements. Substantiated factors affecting the accuracy of the financial statements (depending on the environment factors). The classification and characterization of misstatement of the financial statements.

Keywords: enterprise, reporting, problem, financial reporting, credibility, approach principle, the information.

Постановка проблеми. В якій би формі не надавалася звітність, яке б не було її наповнення, які б показники не включалися до її складу, всім користувачам потрібна сучасна, достовірна, правдива, повна і порівнянна інформація.

Разом із тим навмисні спотворення фінансової звітності набувають все більш серйозного характеру і призводять до банкрутства великих підприємств. Аудиторські висновки відомих аудиторських фірм не рятують від цього поширеного явища. На початку нинішнього століття чітко проявилася криза бухгалтерського обліку, пов'язана з фальсифікацією публічної фінансової

звітності, що призвела до краху кількох найбільших публічних компаній, в результаті якого свої капітали втратили кілька мільйонів акціонерів. Виявилася нездорова тенденція великих компаній до підвищення їх біржової капіталізації, необґрунтованої виплати підвищених дивідендів, завищення чистого прибутку [6].

На проведеному 15.11.2008 р. у Вашингтоні саміті країн «Великої двадцятки» (G20), лідери країн зійшлися на думці, що однією з проблем міжнародної фінансової кризи є недостовірність і непрозорість діяльності найбільших світових фінансових інститутів і транснаціональних корпорацій, а також неузгодженість дій регуляторів найбільших економік світу (нібито виправданих державними інтересами). У зв'язку з цим було піднято питання про необхідність підвищення прозорості та достовірності звітності та регулювання, взаємної ув'язки фінансових ринків, поглиблення міжнародного фінансового співробітництва та реформування міжнародних фінансових інститутів.

Таким чином, очевидним є те, що на сьогоднішній день користувачі фінансової звітності не задоволені її якістю. Дані звітності спотворені, на їх підставі не можна приймати управлінські рішення, адекватні реальній господарській ситуації підприємства, тобто не виконується основна вимога до фінансової звітності - достовірність. Такий стан можна вважати кризою як української фінансової звітності, так і звітності більшості зарубіжних країн.

Тому проблема достовірності інформації у фінансовій звітності залишається актуальною і на сьогоднішній день [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цій проблемі традиційно приділялася велика увага в теорії та практиці бухгалтерського обліку. З найдавніших часів достовірність інформації, представленої у звітних документах, була предметом досліджень представників різних наукових шкіл і напрямків. Теоретичні та практичні аспекти проблеми достовірності фінансової звітності знайшли своє відображення у працях методологів бухгалтерського обліку: А.С. Бакаєва, С.М. Бичкової, В.В. Ковальова, В.Ф. Палія, М.І. П'ятова, Н.А. Ремізова, Я.В. Соколова, Л.З. Шнейдмана; а також зарубіжних авторів: Й. Бетге, М.Ф. Ван Бреди, Ф. Обербрінкманна, Ж. Рішара, Е.С. Хендрікс.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема достовірності та реальності бухгалтерського балансу була актуальною в усі часи існування подвійного запису і балансоведення. Сучасні окремі «фахівці», певні інтереси, часто спотворюють дані звітності, причому недосконалість методології бухгалтерського обліку, суперечності в законодавстві дозволяють спотворенням залишатися непоміченими [8]. Тому проблема достовірності фінансової звітності заслуговує подальших теоретичних пошуків, оскільки саме в цій ланці спостерігаються спотворення і фальсифікація бухгалтерської інформації.

Мета статті – запропонувати можливі шляхи вирішення проблеми формування достовірної фінансової звітності, що є актуальним в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Достовірність бухгалтерської звітності – ступінь точності даних бухгалтерської звітності, що дозволяє компетентному користувачу робити на її основі правильні висновки про результати діяльності економічних суб'єктів і приймати обґрунтовані на цих висновках рішення.

В українських нормативних документах на сьогоднішній день також немає чіткої регламентації поняття «достовірність». Проаналізувавши наявні в українських нормативних документах вимоги, що стосуються достовірності звітності, хотілося б ви ділити наступні моменти:

1. Основні нормативні документи, що регламентують організацію та порядок ведення бухгалтерського обліку і звітності в Україні [1], визначають достовірність одним з основних вимог до бухгалтерського обліку та звітності, але не дають визначення цього поняття.

2. Положення з бухгалтерського обліку «Бухгалтерська звітність організації» визначає достовірність звітності як її відповідність правилам, встановленим нормативними актами, і лише при недостатності подібних відомостей для повного уявлення функціонування підприємства передбачає можливість розкриття додаткових показників. При цьому українська практика виходить з вимоги несуперечності, що означає тотожність звітних показників і даних синтетичних і аналітичних рахунків. Проте відповідна стаття містить положення, яке регламентує можливість відступу від правил при складанні звітності у разі, якщо застосування правил не дозволяє сформулювати достовірне і повне уявлення про фінансовий стан організації, фінансові результати її діяльності та про зміни у фінансовому становищі. Звідси випливає положення, згідно з яким

бухгалтеру дозволено відхилятися в обліку від вимог нормативних документів, якщо ці вимоги не дозволяють відобразити фінансовий стан підприємства об'єктивно й істинно.

3. У законі «Про аудиторську діяльність» достовірність фінансової звітності розуміється як її адекватність наявного господарському положенню справ, що також не відповідає положенню з бухгалтерського обліку [2].

Таким чином, підсумовуючи аналіз визначень «достовірності звітності» в українському бухгалтерському законодавстві, можна зробити наступний висновок: достовірність бухгалтерської звітності в нормативних актах з бухгалтерського обліку розуміється двоюко: 1) як нормативно встановлена достовірність (згідно правил, встановлених нормативними актами); 2) як нормативно не встановлена достовірність (відображає реальний фінансовий стан організації).

Враховуючи першочергову задачу забезпечення достовірності фінансової звітності компаній, основною проблемою є чітке визначення вимоги достовірності в обліку і звітності та закріплення цього поняття на законодавчому рівні.

Для визначення варіанту розуміння достовірності української облікової системи з двох вище сформульованих, необхідно розглянути історичні традиції української облікової системи та існуючі у світовій теорії та практиці підходи до визначення достовірності звітності.

В даний час сформувалися два основних підходи до визначення поняття достовірності фінансової звітності: 1) відповідно до першого підходу достовірність фінансової звітності визначається її відповідністю нормативно закріпленим правилами (нормативно-регульований, або жорстко регламентований підхід), 2) по другому підходу достовірність фінансової звітності визначається як її відповідність фактичному стану справ, яке досягається не стільки дотриманням інструкцій, скільки вільним вираженням професійного судження бухгалтера при складанні звітності (принцип «true and faire view», або підхід, заснований на професійному судженні).

Нормативний підхід до розуміння достовірності звітності відповідає концепції континентальної облікової системи, яка характеризується більш жорстким нормативним регулюванням обліку з боку держави. Континентальну систему обліку та звітності можна охарактеризувати як макроекономічну, засновану не так на інтересах окремого підприємства, а на користь банку та держави, що прагнуть забезпечити зворотність капіталу, стабільний відсоток прибутку і надходження коштів до бюджету. Звідси необхідність чіткого застосування всіма підприємствами правил, сформульованих виходячи з названих інтересів, і жорсткий контроль за дотриманням цих правил.

Країни, що відносяться до континентальній обліковій системі, мають розгалужений кодекс законів, що стосуються бухгалтерського обліку. Ці закони носять жорстко визначуваний характер. До таких країн належать Німеччина, Франція, Італія, Швеція, Японія, Аргентина та ін.

Інший підхід до розуміння достовірності звітності склався в рамках англосаксонської системи бухгалтерського обліку. У країнах, що примикають до даної системи (Великобританія, США, Австралія, Канада, Нова Зеландія та ін.), для регулювання бухгалтерського обліку використовується законодавство загально правової орієнтації, яке має прецедентний характер. Закони цього типу вказують на межі, в рамках яких фізичні та юридичні особи мають свободу дії. У таких умовах єдині стандарти не регулюються державою, а визначаються різними професійними організаціями бухгалтерів. При цьому стандарти більш гнучкі й схильні до впливу різних новацій [4, с.16]. Вважається, що бухгалтерський облік в англосаксонському варіанті не виходить за межі мікрообліку.

Поняття достовірності в країнах англосаксонської облікової системи ототожнюється з реальним і об'єктивним відображенням фактів господарського життя. Прийнята в цих країнах концепція «true and fair view» зводиться до того, що у фінансовій звітності, що публікується не існує стандарту абсолютної правди.

Словосполучення «достовірний і сумлінний погляд» означає, що достовірні - це досить точні дані, а сумлінний погляд показує, що ці дані не вводять в оману. Концепція сумлінного і достовірного погляду дає широкі можливості для застосування бухгалтером професійного судження. Щоб слідувати цій концепції, не настільки важливо читати інструкції, скільки звернутися до здорового глузду. Широка інтерпретація цієї концепції означає повну свободу у трактуванні нормативних документів. Це, зокрема, дозволяє закладати в облікову політику підприємства будь-які методологічні прийоми, які адміністрація вважає правильними. Однак якщо вона зважиться відхилитися від діючих стандартів, то цьому необхідно дати докладне пояснення у пояснювальній записці до фінансової звітності. У таблицях 1 і 2 представлена характеристика облікових систем різних країн, які застосовують перераховані підходи до розуміння достовірності фінансової звітності.

Характеристика облікових систем країн, що застосовують нормативно-регульований підхід до розуміння достовірності фінансової звітності

Нормативно-регульований підхід	
<i>Німеччина</i>	<i>Франція</i>
<p>1. Вимоги до бухгалтерського обліку суворо формалізовані і деталізовані, при цьому основним джерелом нормативного регулювання є Комерційний (Торговий) кодекс. Згідно з нормами Торгового кодексу Німеччини річна звітність є інститутом права.</p> <p>2. Однією з особливостей германської системи є принцип зобов'язальності, згідно з яким рахунки головної книги є безпосередньою основою для обчислення податків. Хоча існують два типи рахунків – комерційні та податкові, але окремого податкового обліку в Німеччині немає, і вибір того чи іншого методу обліку має прямі податкові наслідки.</p> <p>3. Німецькій школі бухгалтерського обліку властива алгоритмізація обліку. Звідси – формалізм в обліку, надання величезного значення дотриманню бухгалтерських процедур, поширення математичних та статистичних методів, уніфікація плану рахунків, формальні вимоги до балансу, де кожен рахунок строго відповідає певній статті в балансі. Від прагнення до алгоритмізації бере коріння і розуміння достовірності в обліку як сувора відповідність нормативно встановленого порядку.</p> <p>4. Крім основних принципів бухгалтерської звітності, в Німеччині корпорації зобов'язані дотримуватися правила true and fair – істинності і справедливості (достовірності та сумлінності). Однак його трактування відрізняється від англо-американської. У Німеччині вважається, що достовірне і сумлінне відображення фінансової звітності компанії досягається чітким дотриманням вимог нормативних документів, навіть якщо останні допускають, наприклад, створення прихованих резервів.</p>	<p>1. Бухгалтерський облік у Франції жорстко контролюється державою, а правила складання звітності для організацій розроблені таким чином, щоб формувати вхідну інформацію для національної системи рахівництва, за допомогою якої держава контролює економіку.</p> <p>2. Головною особливістю французької бухгалтерської системи є її юридична сутність, «так як всі положення прямо випливають з комерційного та податкового законодавства».</p> <p>3. Методологія бухгалтерського обліку у Франції встановлюється національним планом рахунків (Plan Comptable General – PCG). Це документ, що містить уніфікований план рахунків, стандартні форми бухгалтерської звітності, інструкції та рекомендації щодо її складання, а також щодо заповнення та подання рахунків і приміток до них</p> <p>4. Традиційними принципами, заснованими на специфіці внутрішнього французького законодавства, є принципи обачності, відповідності та точного застосування бухгалтерських правил.</p> <p>5. У 1980 –ті роки у зв'язку з приєднанням Франції до Четвертої та Сьомої Директив Європейського союзу в бухгалтерську систему було впроваджено вимогу «достовірного і сумлінного подання». Проте трактування цього принципу, так само як і в Німеччині, відмінна від англо-американської. Вона накладається на традиційні французькі принципи бухгалтерського обліку.</p> <p>6. Відповідно до концепції «достовірного і сумлінного подання» даних у фінансовій звітності бухгалтерські рахунки згідно PCG повинні в обов'язковому порядку відповідати умовам повного і точного застосування бухгалтерських правил з урахуванням принципу обачності, який передбачає запобігання ризикам віднесення до майбутніх періодів поточних невизначеностей, здатних обтяжити активи і пасиви, а також прибутки і збитки організації</p> <p>7. Точність бухгалтерських відомостей повинна бути достатньою для прийняття дієвих управлінських рішень, тобто не абсолютною, а відносною.</p>

Характеристика облікових систем країн, що застосовують підхід, заснований на принципі «true and fair view»

Підхід, заснований на принципі «true and fair view»	
<i>Великобританія</i>	<i>США</i>
<p>1. В основі правової системи країни лежить прецедентне право, яке ґрунтується на законодавчих актах парламенту і рішеннях британських судів, а також на звичаях і традиціях бізнесу. Бухгалтерська діяльність не регулюється державою так детально, як це має місце в інших країнах.</p> <p>2. Бухгалтерська звітність у Великобританії в широкому розумінні розглядається як договір між власниками фірми і суспільством. Суспільство відповідно до цього договору дозволяє фірмі працювати в нормативно дозволених межах, а фірма зобов'язана систематично звітувати перед суспільством в особі акціонерів, кредиторів, аналітиків, консультантів і ділових партнерів.</p> <p>3. У Великобританії основним регулятивом є закон про компанії, окремий розділ якого присвячений веденню обліку та аудиту. У цьому документі наведено зразки форматів балансу (два формати) і звіту про прибутки і збитки (чотири формати), приписані Четвертою директивою, розробленою в рамках ЄС і що є обов'язковою для всіх країн - членів ЄС. Британські національні стандарти бухгалтерського обліку (так званий британський GAAP) носять лише рекомендаційний характер і доповнюють закон.</p> <p>4. Пріоритет змісту над формою є одним з основних принципів британської бухгалтерської системи. Принцип пріоритету змісту над формою передбачає можливість (а в окремих випадках навіть необхідність) відступати від загальноприйнятих та законодавчих норм і правил ведення обліку та складання бухгалтерської звітності, якщо ці норми і правила не дозволяють відобразити справжній стан справ в організації.</p> <p>5. У британському обліку основною є законодавчо встановлена концепція достовірного і сумлінного відображення фактів господарського життя та фінансового стану підприємства (true and fair view).</p> <p>6. Для того щоб задовольняти вимогам концепції «true and fair view», фінансова звітність повинна повністю відображати значиму інформацію і повинна бути розкрита. Така звітність має відображати прибуток, який обчислюється, керуючись не юридичними документами, а бажанням показати величину прибутку з чисто економічної сторони, тобто звітність відповідає вимогам достовірності та сумлінності, якщо міститься в ній, в кількісному відношенні є достатньою, а в якісному - відповідає розумним очікуванням фактичних і потенційних користувачів.</p>	<p>1. Порядок складання звітності в США повністю визначається національними обліковими стандартами GAAP. Головним документом бухгалтерської звітності є Звіт про прибутки і збитки. Вплив державних органів на бухгалтерський облік в США проявляється не так явно, як в інших країнах. Комісія з цінних паперів і бірж (SEC), що є урядовою організацією, забезпечує моніторинг діяльності та звітності організації, копіюють цінні папери на фондових біржах.</p> <p>2. У США розділений податковий та бухгалтерський облік, але при формуванні податкової звітності в тій чи іншій мірі спираються на дані бухгалтерського обліку та звітності.</p> <p>3. Поняття «true and faire» - істинне і неупереджене уявлення даних - є базовим в американському обліку, тобто істина не може бути записана в первинному документі, інструкції або навіть в GAAP для всіх випадків життя і не всі вправі неупереджено зіставляти рішення ситуації з вимогами нормативних документів. Якщо ці вимоги, на думку незалежного і вільного бухгалтера професіонала, не дозволяють домогтися правдивого та неупередженого відображення цієї господарської ситуації в бухгалтерському обліку, то бухгалтер має право зафіксувати цю ситуацію так як вважає за потрібне, зробивши позначку в пояснювальній записці до бухгалтерського звіту.</p>

Українським традиціям ближчим є нормативний підхід до розуміння достовірності. Український бухгалтерський облік є спадкоємцем економіки радянського типу, де право через планування охоплювало всю бухгалтерську практику. Однією з основних проблем на сьогоднішній день є неможливість застосування в умовах сформованого українського облікового менталітету основоположної категорії МСФЗ «професійного судження бухгалтера». Професійне судження - це думка, висновок певної особи, яка є підставою для прийняття ним рішення в умовах невизначеності. Необхідність винесення професійного судження обумовлена відсутністю однозначних вимог і правил в МСФЗ, неясністю всіх деталей господарського життя, невідповідністю правової форми факту господарського життя його економічним змістом та ін. Професійне судження базується на знаннях, досвіді кваліфікації бухгалтера, а також доступною йому інформації.

Використання професійного судження при складанні української звітності може негативно вплинути на достовірність даних з кількох причин.

Насамперед простежується фіскальна спрямованість облікової системи. В даний час не сформований інститут потреб користувачів, неясно, яка інформація представляється суттєвою для різних категорій інвесторів. Українська звітність не використовується ні західними інвесторами та кредиторами, ні українськими користувачами. Система фінансового обліку представляє інтерес тільки для податкових органів у частині форм бухгалтерської (фінансової) звітності, що саме по собі досить абсурдно. По суті, єдино затребуваною в Україні є система податкового обліку, ведення фінансового обліку не підкріплене реальними потребами користувачів.

У державі, де пріоритетною є контролююча функція, розрахунок на те, що бухгалтер буде використовувати своє професійне судження для подання достовірної звітності, здається сумнівним. Чинний в даний час податковий тягар досить великий, тому єдиним способом для об'єктивного подання інформації при збереженні використаних податкових схем є детальна регламентація облікових методик. В іншому випадку можливості для приховування інформації тільки збільшаться.

Проаналізувавши досвід країн, які застосовують обидва підходи до визначення достовірності фінансової звітності, можна виділити наступні відмітні особливості кожного з підходів. Противники концепції «true and fair view» відзначають, що це чисто суб'єктивний підхід, підміна реального бухгалтерського обліку уявленнями про нього.

Однією з причин, що перешкоджають використанню професійного судження при прийнятті конкретного рішення, в даний час, в умовах економічної фінансової кризи є нестабільність української економіки, постійна можливість раптового обвалу національної грошової одиниці і т. д.

Професійну думку кваліфікованого облікового працівника обґрунтовано лише в заданих макроекономічних параметрах. Воно орієнтоване на певну стабільність національної економіки, виконання державою основоположних зобов'язань. При раптовій кардинальній зміні зовнішніх умов використання професійного судження знизить достовірність інформації, що розкривається. В умовах глобальних економічних змін, коли відсутня навіть передумова стабільності, і думка конкретного фахівця може бути спростованою.

Таким чином, можна зробити висновок, що в наших умовах підхід до достовірності звітності, заснований на принципі «true and fair view», на сьогоднішній день неприйнятний. Тому при складанні фінансової звітності для забезпечення її достовірності необхідно прагнути до відповідності нормативним правилам її складання (табл. 3).

Таблиця 3

Особливості підходів до визначення достовірності фінансової звітності

<i>Нормативно-регульований підхід</i>	<i>Підхід, заснований на принципі «true and fair view»</i>
---------------------------------------	--

1. Нормативний підхід застосовується в країнах, що відносяться до континентальної облікової системи, де бухгалтерський облік регулюється державою, форми звітності в основному уніфіковані, а відомості податкових декларацій, як правило виходять на основі даних податкових реєстрів.	1. Даний підхід застосовується в країнах, що спираються на англосаксонську облікову систему, яка: налаштована на мікрооблік, регулюється переважно професійними організаціями, не має жорстких регулюючих облікових правил, обмежуючись дотриманням основних принципів, і орієнтована на широке застосування бухгалтером професійного судження.
2. Нормативний підхід у великій мірі обумовлений системою права, заснованих на кодифікації норм.	2. Традиційний підхід «true and fair view» застосовується в рамках системи прецедентного права.
3. Підхід спрямований на переважне задоволення інформаційних потреб держави і банків як основних користувачів фінансової звітності.	3. Основними користувачами звітності в країнах, що застосовують даний підхід, вважаються реальні та потенційні інвестори
4. Податковий облік, як правило, ведеться на підставі даних бухгалтерського обліку і значно впливає на вибір підприємством методів бухгалтерського обліку.	4. Щоб інтереси держави не заважали задоволенню інформаційних потреб інвесторів, податковий облік ведеться за своїми правилами, паралельно бухгалтерському і не спотворює дані фінансової звітності в порівнянні з реальною економічною ситуацією на підприємстві
5. Головним документом бухгалтерської звітності є баланс, тому при відображенні в обліку фактів господарської діяльності більшою важливою є належна оцінка активів, що іноді негативно позначається на достовірності фінансового результату.	5. Основним документом фінансової звітності вважається Звіт про прибутки і збитки, тому достовірне і сумлінне відображення в першу чергу пов'язано з найбільш реальним відображенням фінансового результату, що природно передбачає меншу увагу до точної оцінки активів.

Крім розглянутих підходів при визначенні достовірності фінансової звітності необхідно враховувати фактори, які впливають на неї, оскільки завжди є безліч об'єктивних і суб'єктивних факторів, що ускладнюють виконання вимоги достовірності та призводять до невизначеності вибору оптимального управлінського рішення.

Залежно від середовища виникнення фактора по відношенню до підприємства, що звітує всі фактори, що впливають на зниження достовірності звітності, можна розділити на внутрішні і зовнішні (табл. 4).

Таблиця 4

Чинники, що впливають на достовірність фінансової звітності (залежно від середовища виникнення фактора)

Зовнішні чинники	Внутрішні чинники
1. Стабільність економіки країни (інфляція, стійкість грошової одиниці, ефективність інвестицій, мінливість законодавства тощо). 2. Наявність зацікавлених користувачів і співвідношення їхніх інтересів. 3. Гнучкість системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку та звітності по відношенню до змін зовнішніх і внутрішніх умов господарювання. 4. Складність правил бухгалтерського обліку та звітності 5. Наявність і ефективність системи контролю за дотриманням правил бухгалтерського обліку. 6. Наявність обов'язкового чи добровільного аудиту фінансової звітності	1. Наявність і ефективність системи внутрішнього контролю 2. Зацікавленість підприємства в поданні достовірної інформації 3. Кваліфікація бухгалтерських працівників

Виходячи з основоположних принципів бухгалтерського обліку, які виконуються при підготовці інформації, згодом відображається в бухгалтерській звітності, і якісних характеристик, що пред'являються до звітності, фактори, що впливають на достовірність звітності, можна класифікувати таким чином (табл. 5).

Таблиця 5

Чинники, що впливають на достовірність фінансової звітності (залежно від якісних характеристик звітності та основоположних принципів бухгалтерського обліку)

Чинник	Характеристика
Повнота	Відсутність пропусків інформації, здатних дезорієнтувати користувача. У МСФЗ повнота інформації ув'язується з витратами на її отримання, а в українському законодавстві визначається як відображення в обліку всіх фактів господарського життя організації, її філій та підрозділів на основі принципу раціонального ведення бухгалтерського обліку в залежності від конкретних умов господарювання і розмірів організації
Точність складання	Слід розглядати ширше, ніж просте документування господарських операцій (на цьому робиться акцент в українському законодавстві), хоча документ - необхідна умова правдивості. Часто бухгалтерська оцінка (особливо фінансових активів), заснована на документах, не відповідає ринковим
Нейтральність	Відсутність упереджених оцінок, націлених на надання впливу на будь-яку категорію користувачів. Інформація не буде нейтральною, якщо при відборі або певному поданні впливає на рішення та оцінку користувача таким чином, що досягаються зумовлені результати чи наслідки.
Пріоритет змісту перед формою	Відображення в бухгалтерському обліку фактів господарської діяльності, виходячи не тільки з їх правової форми, а й з економічного змісту фактів та умов господарювання організації.
Консерватизм	Велика готовність до визнання витрат зобов'язань, ніж можливих доходів і активів, не допускаючи створення прихованих резервів (наприклад, створення на українських підприємствах резерву по безнадійних боргах і на знецінення цінних паперів, а також оцінка матеріально-виробничих запасів і фінансових активів за нижчою вартістю)

На достовірність звітності, крім перерахованих факторів, справляють істотний вплив різні спотворення звітних даних, які організації, свідомо, чи ні, використовують для подання звітної інформації (табл. 6).

Таблиця 6

Класифікація і характеристика спотворень фінансової звітності

Класифікаційні ознаки	Види спотворень
За ступенем впливу на достовірність	- суттєві - несуттєві
За характером виникнення	- навмисні - ненавмисні
По об'єкту посягання на достовірність	- грошові - матеріальні
За способом відображення в бухгалтерському обліку	- неповнота обліку фактів господарського життя - необґрунтованість облікових даних - помилки в періодизації - помилки в оцінці - неправильне або недостатнє відображення інформації в звітних формах
Відповідно до теорії балансоведення	- вуалювання - фальсифікація
Залежно від частоти виникнення	- типові - аномальні

Автори Ковальов В.В. і Ковальов Віт. до причин викривлення фінансової звітності відносять:

- 1) множинність і суб'єктивність оцінки;
- 2) варіабельність рахункових алгоритмів;
- 3) варіабельність уявлення [7, с.28].

Множинність і суб'єктивність оцінки як чинника, що впливає на достовірність даних, означає, що внаслідок різноманіття оцінок виникає питання: які оцінки слід використовувати при складанні звітності – оцінки за собівартістю (так звані історичні ціни) або оцінки за справедливою вартістю?

Незалежно від того, яким чином визначена справедлива вартість, вважається, що вона більшою мірою відображає «реальність» вартісних оцінок у звітності. Що стосується кореляції тієї чи іншої оцінки з поняттям «достовірність», то логіка тут досить очевидна: вибір історичних цін означає достовірність оцінки об'єктів з позиції зроблених витрат і недостовірність в плані відповідності цих оцінок поточними цінами; вибір справедливих вартостей призводить до діаметрально протилежної ситуації.

Варіабельність рахункових алгоритмів як фактор, що впливає на достовірність даних, означає, що залежно від того, які алгоритми застосовуються в обліку, які угруповання різних компонентів ключових індикаторів використовуються і т.п., можна отримати різну кількісну характеристику тієї чи іншої сторони діяльності фірми.

Варіабельність подання – один з найбільш затребуваних методів вуалювання фактичної ситуації, а тому – оди з чинників, що знижують достовірність звітних даних. Тут акцент робиться не стільки на навмисність спотворення, скільки на ефект замовчування. Вуалювання є на сьогоднішній день одним з найбільш відомих методів викривлення фінансової звітності. Другим таким методом є фальсифікація [7, с.31]. Вуалювання і фальсифікація виникли майже одночасно з появою самої звітності.

У таблиці 6 представлені спотворення, що впливають на достовірність звітності, однак перелік класифікаційних ознак спотворення бухгалтерської звітності, в яких бухгалтерська служба свідомо або через незнання приховує реальну картину майнового та фінансового стану підприємства не може бути закінченим.

Ще одним з основних критеріїв формування достовірної інформації у фінансовій звітності є використання в бухгалтерському обліку підприємства оціночних резервів (резерв під зниження вартості ТМЦ, резерви по сумнівних боргах, резерв під знецінення вкладень у цінні папери), за допомогою яких досягається відображення у фінансовій звітності більш обережної оцінки активів, капіталу та зобов'язань підприємства, а як наслідок - і його фінансових результатів.

Для України характерна ситуація, коли резерви не створюються і не відображаються в бухгалтерській звітності. Це обумовлено в першу чергу відсутністю користувачів, зацікавлених у достовірній звітній інформації про майно, зобов'язання і фінансові результати підприємства. Другим фактором ігнорування резервів у бухгалтерському обліку є складність їх обґрунтування та

обчислення. Якщо проаналізувати порядок податкового обліку резервів і порівняти його з порядком бухгалтерського обліку то можна зробити висновок про те, що третім значущим фактором необхідно визнати відмінності бухгалтерського та податкового законодавств стосовно умов визнання та розміру резервів. Таким чином, створення і відображення в бухгалтерському обліку практично всіх передбачених законодавством резервів не може бути стимульований податковим законодавством. Тому більшість сучасних українських підприємств резервів в бухгалтерському обліку не створюють і відповідно не відображають їх нарахування в бухгалтерській звітності.

Користуючись класифікацією спотворень фінансової звітності, представленої раніше, відсутність необхідного резервування в нашій країні можна віднести до типових перекручувань фінансової звітності.

Як відомо, фінансова звітність підприємства в більшості випадків підлягає обов'язковому аудиту, проте аудиторська перевірка не може гарантувати відсутність спотворень звітних даних.

Аудит фінансової звітності не може повною мірою гарантувати того, що інформація у звітності достовірна. Професійні судження аудиторів вже не є істиною в останній інстанції, ім'я підприємства не гарантує якості наданої фінансової інформації. Від зовнішнього аудитора потрібні великі зусилля при перевірці звітності. Тому шахрайство у фінансовій звітності набагато легше запобігти, ніж розпізнати. І тут важлива роль відводиться системам внутрішнього контролю компанії.

Система внутрішнього контролю – це внутрішньо-корпоративна система контролю якості складання фінансової звітності. Базовими компонентами такої системи є авторизація всієї первинної інформації, обґрунтування розрахунків, зроблених на основі цієї інформації (елемент системи внутрішнього контролю), і перевірка правильності та достовірності всієї первинної інформації та розрахунків, зроблених на основі цієї інформації. При цьому служба внутрішнього контролю підприємства повинна не тільки перевіряти коректність відображення фінансових операцій, але і вживати заходів по запобіганню шахрайства.

Висновки. Таким чином, розглянувши існуючі протиріччя в нормативно-законодавчій базі, проаналізувавши підходи до визначення поняття достовірності фінансової звітності, вивчивши різні фактори і спотворення, що впливають на достовірність звітних даних, автором сформульовані такі проблеми формування достовірної фінансової звітності.

Першою проблемою є вибір концептуального підходу для визначення поняття достовірності фінансової звітності. В умовах нестабільності економічної ситуації, фінансової кризи і т.д., на наш погляд, на сьогоднішній день при складанні фінансової звітності для забезпечення її достовірності необхідно прагнути до відповідності нормативним правилам її складання, тобто для української економіки переважніше нормативний підхід.

Відсутність єдиної термінології поняття «достовірність фінансової звітності» і закріплення цього поняття на законодавчому рівні є другою проблемою формування достовірної фінансової звітності.

Третя проблема – це проблема формування єдиних критеріїв достовірності фінансової звітності, що усувають протиріччя українських законодавчих актів та міжнародних стандартів обліку та звітності.

Четверта проблема полягає в необхідності розробки методик і процедур виявлення навмисних спотворень звітної інформації і даних фінансового обліку для аудиторів та державних органів, контролюючих достовірність фінансової звітності.

П'ятою проблемою є обов'язкове дотримання при організації та веденні бухгалтерського обліку всіма підприємствами принципу обачності. Нехтування зазначеним принципом призведе до того, що фінансова звітність перестане бути достовірною, нейтральною і, отже, втратить надійність. Дотримання ж принципу обачності запобігає виникненню прихованих резервів і надмірних запасів, свідоме заниження активів, або доходів, або навмисне завищення зобов'язання, або витрат. Результатом такої обачності є формування різного роду резервів або оцінки окремих видів майна за найменшою вартістю.

Шоста проблема – це відсутність системи внутрішнього контролю на підприємствах, а також нерідко недостатня кваліфікація облікових працівників.

Література

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України // Інвестгазета. – 2006. – №41.
2. Про аудиторську діяльність: закон України // Урядовий кур'єр. – 2006. – №195.

3. Баканов М.И. Теория экономического анализа : [учебник] /М.И.Баканов, А.Д. Шеремет. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 416с.
4. Бархатов А.П. Международный учет : [учебное пособие] / А.П. Бархатов. – М.: Маркетинг, 2001. – 288 с.
5. Бетге Й. Балансоведение. [пер. с нем] / Й. Бетге. – М.: Бухгалтерский учет, 2000. – 454 с.
6. Захарченко В.І. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті : [навч. посібник] /В.І. Захарченко, М.М. Меркулов, О.В. Балахонова. – Львів: Магнолія-2006, 2012 – 352 с.
7. Ковалев В.В. Финансовая отчетность. Анализ финансовой отчетности (основы балансоведения) : [учеб. пособие] / В.В. Ковалев, Вит. В. Ковалев; 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Велби, 2007. – 432 с.
8. Палий В.Ф. Актуальные вопросы теории бухгалтерского учета / В.В. Палий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://shapkina.ru/books/books-paliil.htm>.
9. Росс С., Вастерфилд Р., Джордан Б. Основы корпоративных финансов: [пер. с англ] /С. Росс, Р. Вастерфилд, Б. Джордан. – М. : ЛБЗ, 2000. – 720 с.
 1. Pro bukhhaltens'kyu oblik ta finansovu zvitnist' v Ukrayini : Zakon Ukrayiny // Ynvesthazeta. – 2006. – #41.
 2. Pro audytors'ku diyal'nist' : Zakon Ukrayiny // Uryadovy kur"yer. – 2006. – #195.
3. Bakanov M.Y. Teoryya ekonomycheskoho analyza : [uchebnyk] /M.Y.Bakanov, A.D. Sheremet. – М.: Fynansy y statystyka, 2001. – 416 s.
4. Barkhatov A.P. Mezhdunarodnyy uchet : [uchebnoe posobyey] / A.P. Barkhatov. – М.: Marketynh, 2001. – 288 s.
5. Bethe Y. Balansovedenye: [per. s nem] / Y. Bethe. – М.: Bukhhalterskyu uchet, 2000. – 454 s.
6. Zakharchenko V.I. Modeli i metody pryunyatty rishen' v analizi ta audyti : [navch. posibnyk] /V.I. Zakharchenko, M.M. Merkulov, O.V. Balakhonova. – L'viv: Mahnoliya-2006, 2012 – 352 s.
7. Kovalev V.V. Fynansovaya otchetnost'. Analyz fynansovoy otchetnosti (osnovy balansovedenyya) : [ucheb. posobyey] / V.V. Kovalev, Vyt. V. Kovalev; 2-e yzd., pererab. y dop. – М.: Velby, 2007. – 432 s.
8. Palyu V.F. Aktual'nye voprosy teoryy bukhhaltenskoho ucheta / V.V. Palyu [Электронный ресурс]. – Rezhym dostupa: <http://shapkina.ru/books/books-paliil.htm>.
9. Ross S., Vasterfyld R., Dzhordan B. Osnovy korporatynykh fynansov: [per. s anhl] /S. Ross, R. Vasterfyld, B. Dzhordan. – М. : LB3, 2000. – 720 s.

Рецензент Захарченко В.І., д.е.н., професор Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова

25.03.2014

УДК 331.103

Бакунов Олексій, Гладкий Микита

ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ ФОРМУВАННЯ Й СТАНУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ

Обґрунтовано емпіричну базу, інструментарій та проведено комплексну оцінку організаційно-методичного забезпечення формування й аналізу культури в системі управління торговельних підприємств Донецького регіону. У контексті оцінки якості елементів організаційної культури, за результатами аналізу торговельних підприємств встановлено причини формальності культури через нерозуміння/ відсутність відповідного організаційно-методичного забезпечення.

Ключові слова: організаційна культура, інструментарій, емпірична база, організаційно-методичне забезпечення, якість культури, управління.

Бакунов Алексей, Гладкий Никита

ОЦЕНКА ТЕНДЕНЦИЙ ФОРМИРОВАНИЯ И СОСТОЯНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ КУЛЬТУРЫ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ТОРГОВЫХ КОМПАНИЙ ДОНЕЦКОГО РЕГИОНА

Обоснована емпірическая база, инструментарий и проведена комплексная оценка организационно-методического обеспечения формирования и анализа культуры в системе управления торговых предприятий Донецкого региона. В контексте оценки качества элементов организационной культуры, по результатам анализа торговых предприятий установлены причины формальности культуры из-за непонимания (отсутствия) соответствующего организационно-методического обеспечения.